

Procjena zastupnika* Hrvatskog sabora o političkoj moći korisnica materinskih domova i o naknadama iz sustava socijalne skrbi namijenjenima korisnicama

Sažetak

U radu se istražuje kako zastupnici u Hrvatskom saboru percipiraju političku moć korisnica materinskih domova u Hrvatskoj te kakve iznose naknada iz sustava socijalne skrbi (zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja) zastupnici smatraju primjerenima korisnicama nakon otpusta iz domova. Konačno, istražuje se postoji li povezanost između percepcije zastupnika o političkoj moći korisnica i naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici predlažu.

Percepcija o političkoj moći korisnica iskazana je kao stav zastupnika o značajnosti udjela korisnica u glasačkoj snazi Hrvatske te o sklonosti zastupnica mobilizaciji i pristupanju javnim dužnosnicima. Istraživanje je provedeno anketiranjem zastupnika, a rezultati daju naslutiti kako zastupnici vjeruju u nesklonost korisnica mobilizaciji i obraćanju javnim dužnosnicima. Međutim, najveći dio zastupnika niti se slaže niti ne slaže s tvrdnjom da je udio korisnica materinskih domova u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske beznačajan.

* Izraz "zastupnici" se u ovom radu odnosi i na muški i na ženski rod.

Zastupnici su, u prosjeku, predložili iznose zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja koji su znatno viši od iznosa koje je na temelju zakona zaista moguće ostvariti u sličnim situacijama. Također, rezultati pokazuju kako zastupnici koji iskazuju veći stupanj slaganja s tvrdnjom da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji predlažu manji iznos zajamčene minimalne naknade i manji iznos naknade troškova stanovanja za pomoć majkama nakon otpusta iz domova. Međutim, nije dokazana povezanost percepcije zastupnika o udjelu korisnica u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske s iznosima naknada koje su zastupnici predlagali, kao ni povezanost predloženih iznosa s percepcijom zastupnika o tendenciji korisnica da se za pomoć obrate javnim dužnosnicima.

Ključne riječi: Zastupnici u Hrvatskom saboru, materinski domovi, politička moć, zajamčena minimalna naknada, naknada za troškove stanovanja

An assessment of maternity home users and benefits of the welfare system for maternity home users by the members of the Croatian Parliament

Summary

This paper explores how members of the Croatian Parliament perceive the political power of maternity home users in Croatia, expressed as Parliament members' views on the voting strength of maternity home users, propensity to mobilize and propensity to approach public officials for help. Additionally, it explores the benefit amounts of the welfare system they consider appropriate for users upon exiting maternity home (specifically the guaranteed minimum benefit and assistance of housing settlement costs). Ultimately, the paper investigates whether there is a correlation between the Parliament members' perceptions of the political power of maternity home users and the benefits of the welfare system proposed by the members.

The results of a survey suggest that members of Parliament believe that maternity home users are reluctant to mobilize and approach public officials for help, while members neither agree nor disagree with the statement that the share of maternity home users in the total voting strength of Croatia is insignificant.

Members of the Parliament proposed a guaranteed minimum benefit and amount of assistance in the settling of housing costs that are significantly higher than amounts actually achievable in similar situations under Croatian law. Also, the results show that members of the Parliament who express a greater degree of agreement with the statement that maternity home users are not likely to mobilize are proposing a lower guaranteed minimum benefit and a lower amount of assistance in

the settling of housing costs. However, no correlation was found between Parliament members' perceptions of the maternity home users' voting strength and the amounts of welfare benefits proposed by Parliament members. There was also no correlation found between the members' perceptions of the maternity home users' tendency to approach public officials for help and the amounts of welfare benefits proposed by Parliament members.

Key words: *Members of the Croatian Parliament, maternity homes, political power, guaranteed minimum benefit, assistance in settling of housing costs.*

Uvod

Korisnice hrvatskih materinskih domova¹ društvena su skupina koja je u Hrvatskoj vrlo slabo zastupljena u znanstvenim i stručnim radovima. Predstavljena su iskustva trudnica i majki adolescentne dobi, od kojih je dio bio smješten u domovima, s podrškom koja im je potrebna i koja im je pružena (Vučić, 2015) ili je spominjana mogućnost smještaja majki u domove, ali opet u sklopu obrađivanja teme maloljetničkih trudnoća i roditeljstva (Stanić, 2011). Međutim, u postojećoj literaturi nedostaju radovi koji prikazuju kako korisnice domova percipiraju hrvatski političari te koje instrumente i kakvu podršku smatraju primjerenom toj društvenoj skupini.

U materinske domove smještaju se djevojke i žene koje za vrijeme posebno osjetljivog razdoblja života - za vrijeme trudnoće ili ubrzo nakon rođenja djeteta - nemaju adekvatan smještaj te su ga primorane potražiti u posebno uređenim odjelima koji su organizirani u četiri hrvatska doma za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Domovi se nalaze u Zagrebu, Lovranu, Osijeku (Stanić i Krsnik, 2016.: 37) i Splitu (Dječji dom Maestral, n.d.) i djeluju u okviru sustava Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Također, u Zagrebu postoji i Kuća ljubavi koja smješta trudnice i majke, ali ona djeluje u okvirima Caritasa Zagrebačke nadbiskupije (Stanić i Krsnik, 2016.: 37).

Kratkotrajna skrb za trudne žene u nepovoljnom položaju na teritoriju Hrvatske postojala je još za vrijeme Dubrovačke Republike, također u sklopu doma koji je zbrinjavao djecu, baš kao što se i danas materinski domovi nalaze u sklopu domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Naime, »zbog povećanja broja nezakonite djece Senat Dubrovačke Republike donosi 1432. godine odluku o osnivanju »*Ospedale della misericordia*« (državnog nahodišta)« (Janković, 2008: 82). U njemu je bilo moguće ostaviti već rođeno dijete, ali je, također, iako se ne zna točno u kojem trenutku, spomenuto nahodište počelo primati i nevjenčane žene koje su tamo dolazile roditi (Simunović, 2008.: 504). Žene su u nahodištu obično boravile 15 dana (Mustać, 1984. prema Simunović, 2008.: 504), a svakodnevno su dobivale i nešto novca (Janković, 2008.: 82; Mustać, 1984. prema Simunović, 2008.: 504).

U današnje vrijeme smještaj korisnica u dom reguliran je Zakonom o socijalnoj skrbi te se naziva »privremenim smještajem u kriznim situacijama« koji je, prema stavku 1. i 3. članka 89. spomenutog zakona, omogućen »trudnici ili roditelju s djetetom do godine dana života djeteta, koji nema stan, odnosno nema osigurano stanovanje ili zbog poremećenih odnosa u obitelji ne može ostati s djetetom u obitelji« (NN 130/17). Postavlja se pitanje što se događa s majkama i djecom kada napuštaju materinske domove, bilo u trenutku kada majkama istječe pravo na boravak u domu bilo da majke

¹ U ovom radu se za oblik smještaja majke (trudnice) s djetetom starosti do godine dana koristi termin »materinski dom«, iako se na stranicama ustanova, kada se govori o mogućnostima smještaja trudnica i majki, spominju i termini »majčinski dom« (Dječji dom Zagreb, 2015) i »majčinski odjel« (Dječji dom Zagreb, 2014).

iz nekog razloga budu otpuštene i prije nego njihova djeca navrše godinu dana. Kamo odlaze majke, a kamo odlaze njihova djeca?

Analizom otpusta majki² iz pet prethodno spomenutih domova u (gotovo) petogodišnjem razdoblju između siječnja 2014. i kolovoza 2018. utvrđeno je da su domove u tom periodu napustile 163 majke. Podaci su pokazali da su, u trenutku otpusta iz doma, čak 104 korisnice stambeno rješenje pronašle u suživotu s partnerom, članom/ članovima obitelji ili prijateljima. S druge strane, tek 12 korisnica (odnosno, 7,36%) krenulo je u samostalan život u podstanarskom stanu³. Što se tiče preuzimanja brige o djetetu u trenutku otpusta iz domova, od 163 majke koje su napustile dom, 91 majka je preuzela brigu o djetetu. I unutar te podskupine korisnica najviše ih je stambeno rješenje pronašlo dijeleći stambeni prostor s partnerom, obitelji ili prijateljima ili u njihovom stambenom prostoru. (55 majki, odnosno 60,43%). Tek je deset korisnica (odnosno, 10,98% majki koje su preuzele brigu o djetetu) uspjelo organizirati samostalan život sa svojim djetetom (djecom) u podstanarstvu, ne dijeleći stambeni prostor s drugim odraslim osobama.

Dakle, ishodi boravka majki u domovima ukazuju na to da je, prilikom izlaska iz domova, stambeno osamostaljenje (život majke u kućanstvu bez drugih odraslih osoba) rijedak slučaj, dok je suživot s drugim odraslim osobama znatno češći. Pitanje je koliko je taj suživot s drugim odraslim osobama poželjan stambeni ishod za korisnicu (i njeno

² Podaci o ishodima boravka majki u hrvatskim materinskim domovima (uz manje promjene koje su napravljene u ovom radu) autorica je prezentirala u Puli u listopadu 2018., u sklopu XI. konferencije socijalnih radnika. Podatke koji se tiču otpusta, odnosno ishoda boravka majki u navedenim domovima, ustupili su zaposlenici navedenih pet domova koji su, ujedno, bili ispitanici u procesu intervjuiranja za potrebe pripreme opsežnijeg istraživanja na temu korisnica materinskih domova u Hrvatskoj. S obzirom da im je u procesu intervjuiranja bila obećana anonimnost, ni u ovom radu se ne navode njihova imena. Podaci su zaprimljeni elektroničkom komunikacijom, kako slijedi.: 4. rujna 2018. primljeni su podaci Dječjeg doma Ivana Brlić Mažuranić u Lovranu, 11. rujna 2018. (s nadopunom 14. prosinca 2018.) primljeni su podaci Centra za pružanje usluga u zajednici Klasje u Osijeku, 25. rujna 2018. primljeni su podaci Dječjeg doma Maestral u Splitu, a 15. listopada 2018. Kuće ljubavi iz Zagreba. U slučaju Dječjeg doma Zagreb podaci su prikupljeni za vrijeme posjete autorice ovog rada domu, 17. listopada 2017. i 11. listopada 2018., te elektroničkom komunikacijom 4. rujna 2017. i 1. veljače 2019.

Zaposlenici domova su bili zamoljeni da ustupe sljedeće podatke.: godinu otpusta majke, dob majke prilikom izlaska iz doma, stambeno rješenje majke nakon napuštanja doma, status djeteta (tko je preuzeo brigu o djetetu) nakon izlaska majke iz doma, podatke o zaposlenosti majke u trenutku napuštanja doma, podatke o mogućem posebnom stanju majke za vrijeme boravka u domu (prisutnosti problema u ponašanju, ovisnosti, bolesti) te pripadnosti nekoj od nacionalnih manjina. Zatim ih je autorica razvrstala prema kategorijama potrebnima za rad i objedinila kako bi se prikazali podaci za čitavu državu.

³ Ostale majke smještaj su pronašle.: kod udomitelja (7,97%), u kategoriji smještaja koja obuhvaća organizirano stanovanje ili stanove koje su pojedinci ili poduzeća ustupili domovima (5,52%), preseljenjem u drugu sličnu ustanovu (Caritas, Betlehem), podružnicu istog doma ili u drugi dom ili u neku udrugu koja smješta trudnice ili majke (3,68%), u kriznom smještaju, sigurnoj kući/ skloništu za žrtve obiteljskog nasilja (2,45%), u domovima za psihički bolesne osobe, centrima za liječenje ovisnosti i odgojnim zavodima (1,84%). Za preostalih 7,36% majki se ne može sa sigurnošću reći kamo su otišle - one su napustile domove i nastavile same rješavati svoje probleme.

dijete), s obzirom da je dio korisnica u dom dospio zbog loših obiteljskih odnosa (Dječji dom Zagreb, n.d.). Međutim, za korisnice koje napuštaju materinske domove financijski je povoljnije živjeti u kućanstvu s drugim odraslim članovima, čak i ako to, u drugim okolnostima, ne bi bio njihov prvi izbor.

Naime, podaci Državnog zavoda za statistiku za 2017.⁴ pokazuju što je mogla očekivati žena koja bi se, nakon boravka u materinskom domu, odlučila na život u jednočlanom kućanstvu ili na život u kućanstvu u kojem je prisutno i dijete: stopa rizika od siromaštva u jednočlanom kućanstvu bez uzdržavane djece u analiziranoj godini bila je 47,6% za žene, a u »kategoriji kućanstava s uzdržavanom djecom najviše stope rizika od siromaštva zabilježene su«, uz još jedan tip kućanstva, »u kućanstvima koja čine jedan roditelj s uzdržavanom djecom, za koje stopa iznosi 37,2%« (Marjanović i Barić, 2018.).

Financijski položaj majki otežan je činjenicom da većina korisnica u trenutku otpusta ne ostvaruje prihode od rada. U promatranom razdoblju između siječnja 2014. i kolovoza 2018., u trenutku otpusta iz domova bilo je zaposleno tek 19 majki od ukupno 135 punoljetnih korisnica⁵. Ovako malen broj zaposlenih majki ne čudi, s obzirom da majke u domovima imaju mogućnost boraviti do navršene prve godine djeteta, što se okvirno poklapa s periodom u kojem hrvatske majke uobičajeno koriste roditeljski dopust. Stoga je u tom »prijelaznom razdoblju« kada korisnice izgube pravo na boravak u domu, a još uvijek nemaju stalne prihode od rada, nužna pomoć države.

Time rasprava kreće u smjeru naknada iz sustava socijalne skrbi koje korisnice, nakon boravka u domovima, mogu ostvariti uz određene uvjete. Ovaj rad fokusirat će se na dvije naknade – zajamčenu minimalnu naknadu te naknadu za troškove stanovanja koje je moguće ostvariti na temelju Zakona o socijalnoj skrbi (NN 130/17).

Naime, pretpostavimo situaciju u kojoj bivša korisnica materinskog doma, samohrana majka, živi u kućanstvu s jednim djetetom i nije u radnom odnosu niti prima naknadu za nezaposlene. Ona tada ima pravo na zajamčenu minimalnu naknadu od 800 kuna, odnosno 100% osnovice (Središnji državni portal, 2019) za samohranog roditelja prema članku 30. stavak 2. Zakona o socijalnoj skrbi (NN 130/17) te pravo na 440 kuna zajamčene minimalne naknade (55% osnovice) za dijete u jednoroditeljskoj obitelji ili za dijete samohranog roditelja prema istom članku i stavku Zakona (NN 130/17). Prema 42. članku, stavak 1. Zakona o socijalnoj skrbi (NN 130/17), naknada za troškove stanovanja u ovoj situaciji iznosila bi do polovine iznosa zajamčene minimalne naknade za kućanstvo, dakle, 620 kuna. Iako se u daljnjem radu neće govoriti o doplatku za dijete, u ovom dijelu teksta će i on biti spomenut kako bi se ilustrirali glavni novčani

⁴ Budući da se ishodi boravka korisnica u domovima koji su izneseni u ovom radu odnose na period između siječnja 2014. i kolovoza 2018., smatralo se da je primjereno iskoristiti podatke o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u 2017., koji su postali dostupni u listopadu 2018.

⁵ Podatke o zaposlenosti majki prilikom otpusta iz domova ustupili su zaposlenici domova koji su navedeni u fusnoti 3.

iznosi kojima može raspolagati kućanstvo što ga čine majka i dijete. Za cenzusnu grupu u koju bi pripadala i majka u ovoj situaciji, a uz pretpostavku da dijete nema jednog roditelja ili je roditelj nepoznat, doplatak za dijete bio bi 286,87 kuna (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, n.d.). Zbrajanjem svih navedenih iznosa dolazimo do ukupnog iznosa koje bi to kućanstvo ostvarivalo svaki mjesec: riječ je o 2 146,87 kuna (moguće je da bi kućanstvo, odnosno majka, primala još neke iznose, stalno ili povremeno, ali se ne očekuje da bi oni značajno podigli standard opisanog kućanstva). S druge strane, prema podacima Državnog zavoda za statistiku (Marjanović i Barić, 2018), prag rizika od siromaštva za 2017. je za jednočlano kućanstvo iznosio 28 070 kuna godišnje. Iz toga se može izračunati prag siromaštva za kućanstvo u kojem jedna odrasla osoba živi s jednim djetetom mlađim od 14 godina (Državni zavod za statistiku, 2018)⁶, što iznosi 36 491 kunu godišnje, odnosno 3 040,91 kuna mjesečno. Dakle, prethodno spomenuta majka koja živi u kućanstvu s jednim djetetom bi s postojećim naknadama iz sustava socijalne skrbi živjela vrlo teško - ispod granice siromaštva.

Ono što znamo je kakvi su, u stvarnosti, iznosi naknada iz sustava socijalne skrbi. Međutim, ne znamo što oni koji donose zakone – saborski zastupnici - misle kakvi bi ti iznosi *trebali biti*, odnosno, koje iznose naknada smatraju primjernima korisnicama materinskih domova. Stoga rad želi dati odgovor na to pitanje, ali i na pitanje mogu li se iznosi naknada koje zastupnici preporučuju povezati s percepcijom zastupnika o političkoj moći korisnica materinskih domova u Hrvatskoj.

Teorijski okvir: odnos političke moći ovisnih članova društva i instrumenata koji su im namijenjeni

Rad je, u suštini, primjena teorijskog koncepta, odnosno provjera očekivanja koja proizlaze iz rada autorica Schneider i Ingram (1997), »*Policy Design for Democracy*«, na društvenu skupinu korisnica hrvatskih materinskih domova. Prema teoriji spomenutih autorica, vrijednosna uvjerenja koja u društvu postoje o određenoj društvenoj skupini, u kombinaciji s političkom moći skupine, odražavaju se na odluke političara o mjerama namijenjenima ciljnoj skupini (Schneider i Ingram, 1997.: 111).

Autorice razlikuju četiri različite skupine u društvu: skupinu onih kojima se pogoduje (*advantaged*) – „moćnih i pozitivno konstruiranih“, skupinu „natjecatelja“ (*contenders*) - »moćnih, ali negativno konstruiranih«, skupinu „ovisnih“ (*dependents*) – čija je konstrukcija pozitivna, ali su malo ili nimalo politički moćni i, na kraju, skupinu „devijantnih“ (*deviants*) u kojoj su osobe koje nemaju ni političku moć niti je percepcija o njima dobra (Schneider i Ingram, 1997.: 102). Ova podjela je bitna jer je ono što javne politike pružaju ciljnim skupinama povezano s njihovim karakteristikama (Schneider

⁶ Objašnjenje postupka za izračun dao je viši stručni savjetnik Državnog zavoda za statistiku u elektroničkoj komunikaciji (2018).

i Ingram, 1997.: 112). Naprimjer, oni koji su u skupini „pogodnih” su, zbog određenih karakteristika (brojnosti, važnosti u procesu glasanja, bogatstva i mogućnosti da mobiliziraju ostatak populacije) u poziciji da imaju jak utjecaj na politiku (Schneider i Ingram, 1997.: 108). Na tu skupinu se često primjenjuju povoljne politike (Schneider i Ingram, 1997.: 113-4), dok članove politički nemoćne, „devijantne” često „kažnjavaju”, što javnost odobrava jer vjeruje kako je to i zasluženno (Schneider i Ingram, 1997.: 120).

Ovaj rad bavi se majkama u specifičnoj životnoj situaciji, odnosno, ženama koje su slabijeg financijskog stanja, a indirektno i njihovom djecom, pa je bitno spomenuti kako su upravo te kategorije građana – majke, siromašni i djeca u literaturi prepoznati kao skupina „ovisnih” (Schneider i Ingram, 1997.: 109). Za politike usmjerene k „ovisnima” karakteristična je „nesklonost potrošnji novca” (Schneider i Ingram, 1997.: 129). Prethodno spomenuti iznosi iz hrvatskog sustava socijalne skrbi, koji ne omogućuju život odrasle osobe s djetetom iznad granice siromaštva, daju naslutiti da i korisnice materinskih domova koje računaju na korištenje naknada možemo smatrati osobama koje pripadaju skupini „ovisnih”.

S obzirom da se, osim prema socijalnoj konstrukciji u društvu, skupine razlikuju i prema tome koliko su politički moćne (Schneider i Ingram, 1997.: 102), potrebno je razjasniti što, uopće, čini njihovu političku moć. Također, potrebno je istražiti kakva je politička moć karakteristična za sve ono što korisnice materinskih domova (uglavnom) jesu – ženske osobe, osobe s djecom, slabijeg ekonomskog statusa, s nižim stupnjem obrazovanja, mlađe dobi, osobe s nestabilnim mjestom boravka - odnosno, kakva je politička moć „ovisnih” članova društva.

Politička moć „ovisnih”

Politička moć društvene skupine vidljiva je iz sklonosti skupine glasanju, veličine grupe, njenog potencijala za mobilizaciju i djelovanje, iz sklonosti skupine ostvarivanju kontakta s dužnosnicima te iz njenog financijskog statusa (bogatstva) (Schneider i Ingram, 1997.: 75 i 108).

Istraživanja pokazuju kako su žene manje politički aktivne od muškaraca (Verba, Scholzman, Brady i Nie, 1993.: 306), kao i da su fakultetski obrazovane osobe aktivnije od onih bez završene srednje škole (Verba i sur., 1993.: 306). Nadalje, otkriveno je da su osobe sklonije glasanju što su obrazovanije, starije i stabilnije u stambenom smislu (R. Wolfinger i Rosenstone, 1980; Squire, R. Wolfinger i Glass, 1987; Rosenstone i Hansen 1993. prema Wolfinger i Wolfinger, 2008.: 1513). Istraživanja upućuju na to da su manje sklone glasati one osobe koje unajmljuju nekretninu u kojoj žive od osoba koje posjeduju vlastiti stambeni prostor (Squire, Wolfinger i Glass, 1987.: 55).

Također, oni koji imaju više novca politički su aktivniji u odnosu na osobe slabijeg imovinskog stanja (Verba i sur., 1993.: 305). S druge strane, siromašniji svoje vrijeme troše

na preživljavanje, a za druge aktivnosti, kao što je sudjelovanje u političkim procesima, imaju premalo vremena (Soss, 2005.: 306). Uočeno je i da su osobe koje primaju pomoć koja se temelji na provjeri prihoda manje sklone kontaktiranju s dužnosnicima ili sudjelovanju u prosvjedima te da je njihov udio unutar kategorije glasača malen (Verba i sur., 1993.: 307).⁷ (Wolfinger i Wolfinger, 2008.: 1513). Nadalje, rjeđe glasaju roditelji u jednoroditeljskim obiteljima⁸ (Wolfinger i Wolfinger, 2008.: 1513).

Kada se promatra politički aktivizam isključivo unutar kategorije siromašnih građana, opet je veća vjerojatnost da će osoba biti politički aktivnija što je obrazovanija i što veće prihode ostvaruje (Lawless i Fox, 2001.: 371).

Kada se promatra politički aktivizam isključivo unutar kategorije siromašnih građana, opet je veća vjerojatnost da će osoba biti politički aktivnija što je obrazovanija i što veće prihode ostvaruje (Lawless i Fox, 2001.: 371).

Dakle, iz literature se može zaključiti da su žene, mlađe osobe, siromašnije osobe, manje obrazovane osobe, one koje nemaju vlastitu nekretninu, koje nisu u braku i koje žive kao roditelji u jednoroditeljskim obiteljima manje sklone sudjelovati u aktivnostima iz kojih proizlazi politička moć. Sudeći prema informacijama koje su dostupne na stranicama Majčinskog odjela Dječjeg doma Zagreb – Nazorova, korisnice su osobe koje su u taj dom smještene zbog »ugrožavajućih obiteljskih, stambenih i materijalnih uvjeta« (Dječji dom Zagreb, n.d.). Također, u dokumentu koji, između ostalog, opisuje rad tog odjela za 2016. godinu, navedeno je da je »većina majki bila... maloljetna i uključena u proces školovanja» (Belošević, n.d.). Zbog navedenih obilježja korisnica – njihovog spola, (u nekim slučajevima) mlađe dobi ili maloljetnosti, nezavršenog procesa školovanja, nedostatka stabilnog boravišnog mjesta i postojanja materijalnih poteškoća, možemo naslutiti da korisnice materinskih domova, većim dijelom, ne odgovaraju »profilu» osobe za koju bismo očekivali da ima značajnu političku moć.

Povezanost političke moći društvene skupine s izdašnošću sustava socijalne skrbi

U prethodnom odjeljku je rečeno da politička moć, između ostalog, proizlazi iz bogatstva skupine (Schnedier i Ingram, 1997.:108) jer ono »daje i motivaciju i sredstva za politički utjecaj» (Ingram i Schneider, 2005.: 23). Međutim, o političkoj moći neke skupine moguće je, osim prema kriteriju bogatstva, suditi i prema drugim kriterijima, kao što su veličina grupe i njena glasačka snaga (Schneider i Ingram, 1997.: 108). Ingram, 1997.: 108). Kako se to reflektira na javne politike pokazali su Hill i Leighley (1992.: 361) ustanovivši povezanost između udjela siromašnih glasača i iznosa koje država odvaja za socijalnu

⁷ U izvornom tekstu koji je pisan na engleskom jeziku upotrijebljen je termin *single parents*.

⁸ U izvornom tekstu koji je pisan na engleskom jeziku upotrijebljen je termin *single parents*.

skrb – što je veći udio siromašnih glasača, to su veći iznosi. Stoga je odluke političara o mjerama prikladnim za određenu društvenu skupinu potrebno sagledati u odnosu na percepciju političara o potencijalnom doprinosu te skupine, bilo financijskom, bilo glasačkom. Moguće je da javni dužnosnici neće odobriti značajnija sredstva za pojedine društvene skupine čak i kada su svjesni potreba te skupine ako procijene da im je ona politički beskorisna (Schneider i Ingram, 1997.: 123).

Odnosno, moguće je da je neka skupina siromašna, ali politički značajna zbog broja članova i njihove sklonosti izlasku na izbore. Kako se to reflektira na javne politike pokazali su Hill i Leighley (1992.: 361) ustanovivši kako postoji povezanost između udjela siromašnih osoba u biračkom tijelu i iznosa koje država odvaja za socijalnu skrb – što je veći udio siromašnih glasača, to su i iznosi veći. Stoga je odluke političara o mjerama prikladnima za određenu društvenu skupinu potrebno sagledati u odnosu na percepciju političara o potencijalnom doprinosu te skupine, bilo financijskom, bilo glasačkom. Moguće je da javni dužnosnici ne odobre značajnija sredstva za pojedine društvene skupine, čak i kada su svjesni potreba te skupine, ako procijene da im je ona politički beskorisna (Schneider i Ingram, 1997.: 123).

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

S obzirom na teorijski okvir, cilj ovog rada je ispitati percepciju saborskih zastupnika o naknadama u sustavu socijalne skrbi namijenjenima korisnicama domova u kontekstu političke moći korisnica.

Stoga je prvo istraživačko pitanje na koje ovaj rad želi odgovoriti kako saborski zastupnici percipiraju političku moć korisnica materinskih domova u Hrvatskoj. Percipiraju li je slabom, kako bi se očekivalo na temelju literature o političkom aktivizmu osoba koje ubrajamo u „ovisne” skupine. Nadalje, kako je već prikazano u uvodnom dijelu ovog rada, poznati su iznosi naknada iz sustava socijalne skrbi - zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja - koje korisnice domova mogu ostvariti nakon otpusta iz domova, a uz koje se teško preživljava. Međutim, ne znamo što oni koji donose zakone – saborski zastupnici - misle kakvi bi ti iznosi trebali biti, odnosno, koje iznose zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja smatraju primjerenima korisnicama materinskih domova te je to drugo istraživačko pitanje na koje ovaj rad želi dati odgovor.

Treće istraživačko pitanje je postoji li povezanost između naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici smatraju primjerenim korisnicama nakon otpusta iz domova i percepcije zastupnika o političkoj moći korisnica. Društvene skupine kao što su majke i siromašne osobe u literaturi su prepoznate kao one koje nemaju političku moć, ali čija je socijalna konstrukcija uglavnom pozitivna (Schneider i Ingram, 1997.: 109) i

kojima se ne dodjeljuje onoliko sredstava koliko im je potrebno za rješavanje njihovih egzistencijalnih problema (Schneider i Ingram, 1997.: 123). S druge strane, skupine »pogodnih« članova društva, npr. građani srednje klase, pozitivno su konstruirane, ali i politički moćne (Schneider i Ingram, 1997.: 108-9), zbog čega su takve skupine često primatelji raznih ekonomskih pogodnosti (Schneider i Ingram, 1997.: 114-5).

Stoga se očekuje da postoji povezanost između percepcije koju saborski zastupnici imaju o političkoj moći korisnica i iznosa naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici predlažu za te korisnice. Odnosno, očekuje se da su zastupnici koji smatraju da je politička moć majki slabija ujedno skloniji predložiti manje iznose naknada (i obrnuto).

Metodologija istraživanja

Sudionici istraživanja

Istraživanje je provedeno anketiranjem zastupnika u Hrvatskom saboru te je korištena metoda prigodnog uzorka. Od 151 zastupnika, anketu su ispunila 63 zastupnika - 45 muškaraca (71,43%) i 18 žena (28,57%). Prosječna dob ispitanika bila je 48,22 godina, dok se raspon dobi kretao od 27 do 70 godina. Što se tiče najvišeg stupnja obrazovanja koji je zastupnik postigao, najveći udio sudionika izjasnio se da je završio fakultet (49,2%), slijede oni koji su magistrirali ili doktorirali (31,7%), zastupnici koji su završili višu školu (9,52%) te zastupnici sa završenom srednjom školom (također 9,52%).

Kakve su karakteristike zastupnika koji su sudjelovali u ovom istraživanju u odnosu na cjelokupnu populaciju zastupnika? U (okvirno) istom vremenu kada su podaci prikupljeni, udio muškaraca u Saboru bio je 79%, a žena 21%. Dob zastupnika kretala se u rasponu od 29 do 76 godina, a prosječna dob bila je 50,89 godina. Najveći dio zastupnika, njih 77,48%, imao je visoku stručnu spremu ili čak i viši stupanj obrazovanja. Slijede zastupnici s višom stručnom spremom (12,58%) i srednjom stručnom spremom (9,93%) (Hrvatski sabor, 2019).

Vidljivo je kako uzorak sudionika u ovom istraživanju, kada se usporedi s cjelokupnom populacijom zastupnika, ima veći udio osoba ženskog spola, manji udio osoba muškog spola i u prosjeku je tek nešto mlađi od prosjeka starosti zastupnika u Saboru. Udio osoba koje su završile fakultet ili stekle još viši stupanj obrazovanja tek je nešto veći unutar anketirane skupine zastupnika u odnosu na udio fakultetski obrazovanih u ukupnoj populaciji zastupnika.

⁹ Jedan zastupnik je u anketi naveo da ima 27 godina, dok se dob zastupnika, prema podacima Hrvatskog sabora (2019) koji se, okvirno, podudaraju s razdobljem kada se anketa održavala kretala od 29 do 76 godina. Ne zna se pouzdano koji je razlog činjenice da je najmlađi zastupnik u uzorku bio mlađi od najmlađeg zastupnika u ukupnoj populaciji, ali je jedno od mogućih objašnjenja želja zastupnika da ne otkrije svoj identitet navođenjem svih podataka koji odgovaraju stvarnosti.

Prikupljanje podataka

Percepcija zastupnika o političkoj moći korisnica materinskih domova izmjerena je trima tvrdnjama¹⁰ koje su sastavljene na temelju literature, tj. u skladu s teorijom Schneider i Ingram (1997.: 75, 108), prema kojoj politička moć skupine, između ostalog, proizlazi iz njene glasačke snage, sklonosti skupine mobilizaciji te pristupu izabranim dužnosnicima. Riječ je o sljedećim tvrdnjama.:

1. Korisnice materinskih¹¹ domova čine značajan udio u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske.
2. Korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji, organiziranom djelovanju.
3. Korisnice materinskih domova često se obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima.

Zastupnici su o tvrdnjama trebali izraziti stupanj svog slaganja, odnosno, izraziti koliko se slažu s pojedinom tvrdnjom na skali od pet ponuđenih odgovora, gdje je 1 značilo „uopće se ne slažem”, a 5 „u potpunosti se slažem”. Frekvencije, odnosno, postoci dobivenih odgovora su, prilikom interpretacije, grupirani u tri kategorije – neslaganje, ni slaganje ni neslaganje i slaganje. Tvrdnje su koncipirane tako da slaganje s prvom i drugom tvrdnjom te neslaganje s trećom upućuje na to da zastupnici korisnice materinskih domova ne percipiraju kao skupinu čija je politička moć jaka, a vrijedi i obrnuto.

U dijelu ankete koji se odnosi na naknade iz sustava socijalne skrbi, tj. na zajamčenu minimalnu naknadu i naknadu za troškove stanovanja, zastupnici su trebali odgovoriti na pitanja:

1. Koliki bi, u kunama, trebao biti ukupan mjesečni iznos zajamčene minimalne naknade za kućanstvo koje se sastoji od jednog djeteta i majke, bivše korisnice materinskog doma?
2. Koliki bi, u kunama, trebao biti ukupan mjesečni iznos naknade za troškove stanovanja za kućanstvo koje čine bivša korisnica materinskog doma i jedno dijete?

Postupak istraživanja

Etičko povjerenstvo Fakulteta političkih znanosti odobrilo je pitanja sastavljena u svrhu provedbe ovog istraživanja te je ono, zatim, provedeno uz odobrenje tajnika Sabora. Sudjelovanje u istraživanju je bilo dobrovoljno i anonimno. Molba kojom se zastupnici pozivaju na ispunjavanje ankete poslana je elektroničkom poštom koja je sadržavala

¹⁰ U ovom radu prikazan je samo dio pitanja iz ankete te dio podataka prikupljenih anketiranjem zastupnika u Hrvatskom saboru. Naime, anketa sadrži veći broj pitanja koja su namijenjena pisanju opsežnijeg rada na temu korisnica materinskih domova u Hrvatskoj, koja nisu relevantna za ovaj rad.

¹¹ U pitanjima koja su dostavljena zastupnicima umjesto termina »materinski dom« korišten je termin »majčinski dom«. Međutim, u uvodnom dijelu ankete bilo je naznačeno da je riječ o domovima u kojima privremeni smještaj mogu dobiti trudnice i majke s djecom starosti do jedne godine, a koji djeluju u sklopu domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, te je bilo jasno na što se termin odnosi.

poveznicu na *Google forms* obrazac koji je bio dostupan na internetu. Anketu je bilo moguće ispuniti i na ispisanim obrascima. Proces prikupljanja podataka trajao je od lipnja do listopada 2018., a za njihovu obradu korišten je program SPSS v. 20.

Rezultati

Najčešći odgovor za koji su se zastupnici opredijelili na sve tri tvrdnje kojima je mjerena njihova percepcija o političkoj moći korisnica bio je »niti se slažem niti ne slažem«, kako prikazuje tablica u nastavku rada.

Tablica 1. Percepcija saborskih zastupnika o političkoj moći korisnica materinskih domova

Tvrdnje	N	f %	neslaganje		niti se slažem niti se ne slažem	slaganje	
			uopće se ne slažem	uglav- nom se ne slažem		uglav- nom se slažem	u potpu- nosti se slažem
Korisnice materinskih domova čine beznačajan udio u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske.	62	f	12	10	25	8	7
		%	19,35	16,13	40,32	12,90	11,29
Korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji, organiziranom djelovanju.	63	f	3	17	20	15	8
		%	4,76	26,98	31,75	23,81	12,70
Korisnice materinskih domova često se obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima	63	f	14	20	21	8	0
		%	22,22	31,75	33,33	12,70	0

U slučaju tvrdnje „Korisnice materinskih domova čine beznačajan udio u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske”, odgovor „niti se slažem niti ne slažem” izabralo je 40,32% zastupnika. S

tvrdnjom se nije složilo 35,48% zastupnika (bilo uopće bilo uglavnom). S druge strane, s tvrdnjom se, uglavnom ili u potpunosti, složilo ukupno 24,19% zastupnika.

Udio zastupnika koji su se, u nekom obliku, složili s tvrdnjom da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji, organiziranom djelovanju bio je 36,51%. Zatim slijedi udio zastupnika sa stavom »niti se slažem niti ne slažem« – 31,75% zastupnika. Udio zastupnika koji se s tvrdnjom nije složio (uglavnom ili uopće) bio je 31,74%.

S tvrdnjom da se korisnice materinskih domova često obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima (uglavnom ili u potpunosti) nije se složilo 53,97% zastupnika. Slijedi udio zastupnika koji niti su se složili niti se nisu složili (33,33% zastupnika). Najmanji je udio zastupnika koji su se s tvrdnjom složili (uglavnom ili u potpunosti) – 12,7% zastupnika.

Naznake da zastupnici političku moć korisnica percipiraju slabom proizlaze iz slaganja najvećeg dijela s tvrdnjom o nesklonosti korisnica mobilizaciji i organiziranom djelovanju, kao i iz neslaganja s tvrdnjom da se korisnice materinskih domova često obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima. Ipak, nije utvrđeno kako se zastupnici slažu s tvrdnjom koja se odnosi na beznačajnost udjela korisnica materinskih domova u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske, što je bio treći faktor na temelju kojega se procjenjivala percepcija zastupnika o političkoj moći korisnica. Stoga proizlazi da zastupnici tek djelomično korisnice materinskih domova percipiraju kao politički slabu skupinu.

U istraživanju su zastupnici iznosili i svoje mišljenje o tome koliki bi, u kunama, trebao biti ukupan mjesečni iznos zajamčene minimalne naknade za kućanstvo koje se sastoji od jednog djeteta i majke, bivše korisnice materinskog doma te koliki bi trebao biti ukupan mjesečni iznos naknade za troškove stanovanja za takvo kućanstvo. Dobiveni rezultati prikazani su u tablici 2.

Tablica 2. Primjereni iznosi zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja za kućanstvo bivše korisnice materinskog doma iz perspektive saborskih zastupnika

	Primjereni iznos zajamčene minimalne naknade (kn)	Primjereni iznos naknade za troškove stanovanja (kn)
N	60	59
M	3 571,67	2 202,54
SD	1 536,34	1 444,08
Min	1 000,00	500,00
Max	7 500,00	7 500,0

Prosječni iznos zajamčene minimalne naknade koji su zastupnici predložili iznosio je 3 571,67 kunu (SD=1 536,34 kuna), dok su se predloženi iznosi kretali u širokom rasponu od 1 000,00 do 7 500,00 kuna.

Nadalje, prosječni iznos naknade za troškove stanovanja koji su zastupnici predložili iznosio je 2 202,54 kune (SD=1 444,08), dok su se predloženi iznosi kretali u također širokom rasponu od 500,00 do 7 500,00 kuna.

Iz odgovora zastupnika vidljivo je da su oni, u prosjeku, odabrali veće iznose zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja nego što bi korisnice zaista mogle ostvariti živeći u kućanstvu koje se sastoji od dva člana – djeteta i majke. Ovakvi rezultati, osim što ne odgovaraju mogućnostima koje pruža sustav socijalne skrbi, nisu bili očekivani ni s obzirom na pregled teorije iz kojeg proizlazi nesklonost političara trošenju novca na probleme »ovisnih« (Schneider i Ingram, 1997.: 129).

Zbog vrlo širokog raspona iznosa koje su zastupnici predložili i u slučaju zajamčene minimalne naknade i u slučaju naknade za troškove stanovanja, u tablici 3 je prikazana detaljnija distribucija dobivenih odgovora po razredima.

Tablica 3. Distribucija predloženih iznosa zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja po razredima

Iznos (kn)	Primjereni iznos zajamčene minimalne naknade		Primjereni iznos naknade za troškove stanovanja	
	f	%	f	%
< 1 000,00	0	0	4	6,78
1 000,00 – 1 999,99	4	6,67	26	44,07
2 000,00 – 2 999,99	18	30	13	22,03
3 000,00 – 3 999,00	14	23,33	8	13,56
4 000,00 - 4 999,00	7	11,67	4	6,78
5 000,00 – 5 999,00	12	20	2	3,39
6 000,00 – 6 999,99	1	1,67	0	0
7 000,00 ≤	4	6,67	2	3,39
Ukupno	60	100	59	100

U sklopu istraživanja je, također, ispitano postoji li povezanost percepcije zastupnika o političkoj moći korisnica materinskih domova i iznosa naknada iz sustava socijalne skrbi koje su zastupnici predložili, a rezultati su prikazani u tablici 4. Očekivalo se da su zastupnici koji smatraju da je politička moć majki slabija ujedno skloniji predložiti manje iznose naknada (i obrnuto), međutim, to očekivanje se tek manjim dijelom ispunilo.

Tablica 4. Korelacije percepcije saborskih zastupnika o političkoj moći korisnica i predloženih iznosa naknada iz sustava socijalne skrbi

	Zajamčena minimalna naknada (kn)	Naknada za troškove stanovanja (kn)
Korisnice materinskih domova čine beznačajan udio u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske.	,078	-,068
Korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji, organiziranom djelovanju.	-,379**	-,314*
Korisnice materinskih domova često se obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima.	-,086	,085

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Statistički značajna povezanost nije se pokazala između stava zastupnika o tome da »korisnice materinskih domova čine beznačajan udio u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske« i predloženog ukupnog mjesečnog iznosa zajamčene minimalne naknade za kućanstvo koje se sastoji od jednog djeteta i majke, bivše korisnice materinskog doma ($r = ,078$, $p > 0,05$), kao ni između stava zastupnika o beznačajnosti udjela korisnica u glasačkoj snazi i predloženog ukupnog mjesečnog iznosa naknade za troškove stanovanja za isto kućanstvo ($r = -,068$, $p > 0,05$). Također, povezanost nije utvrđena ni između stava zastupnika o tome da se »korisnice materinskih domova često obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima« i predloženog ukupnog mjesečnog iznosa zajamčene minimalne naknade ($r = -,086$, $p > 0,05$), kao ni između stava zastupnika o obraćanju korisnica političarima i predloženog ukupnog mjesečnog iznosa naknade za troškove stanovanja ($r = ,085$, $p > 0,05$).

Međutim, rezultati su pokazali da postoji statistički značajna, negativna, laka povezanost između stava zastupnika o tome da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji, organiziranom djelovanju i predloženog iznosa zajamčene minimalne naknade ($r = -,379$, $p < 0,01$). Odnosno, zastupnici koji su iskazali veći stupanj slaganja

s tvrdnjom da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji i organiziranom djelovanju predlažu manji iznos zajamčene minimalne naknade za pomoć majkama. Također, postoji statistički značajna, laka, negativna povezanost između stava zastupnika o nesklonosti korisnica materinskih domova mobilizaciji, organiziranom djelovanju i predloženih iznosa ukupne mjesečne naknade za troškove stanovanja ($r = -.314, p < 0,05$). Zastupnici koji se više slažu s tvrdnjom da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji, organiziranom djelovanju, smatraju da je manji iznos naknade za troškove stanovanja primjeren korisnicama.

Rasprava

Iz literature proizlazi kako društvene skupine u koje se ubrajaju i majke i siromašni (i djeca) pripadaju među „ovisne” članove društva za koje je karakteristična slaba politička moć (Schneider i Ingram, 1997.: 109). Međutim, saborski zastupnici tek djelomično korisnice materinskih domova percipiraju kao politički slabu skupinu. Najveći dio zastupnika odgovorio je kako se slaže s tvrdnjom o nesklonosti korisnica mobilizaciji i organiziranom djelovanju, kao i da se ne slaže s tvrdnjom da se korisnice materinskih domova često obraćaju za pomoć političarima i dužnosnicima, što upućuje na vjerovanje zastupnika da je politička moć korisnica materinskih domova zaista slaba. Ipak, nije utvrđeno kako se zastupnici slažu s tvrdnjom koja se odnosi na beznačajnost udjela korisnica materinskih domova u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske, što je bio treći faktor na temelju kojeg se procjenjivala percepcija zastupnika o političkoj moći korisnica.

Kakvu bismo političku moć korisnica hrvatskih materinskih domova očekivali u stvarnosti? Nije pronađen podatak o ukupnom broju punoljetnih ženskih osoba u Hrvatskoj koje su, u nekom trenutku, bile korisnice materinskih domova, kako bi se procijenio njihov udio u odnosu na broj osoba koje u Hrvatskoj imaju pravo glasanja. Međutim, podaci o ishodima boravka korisnica u domovima prikupljeni za ovaj rad pokazuju kako su u petogodišnjem razdoblju iz hrvatskih materinskih domova otpuštene ukupno 163 majke. Usto, radilo se o djevojkama i ženama koje su, uglavnom, slabije obrazovane, a tek je jedna korisnica bila fakultetski obrazovana. Što se starosti korisnica tiče, 31,9% ih je u trenutku otpusta iz doma imalo 30 godina ili više, 50,92% je imalo između 18 i 29 godina, a 17,17% ih je bilo maloljetno¹². Iz toga proizlazi da je značajan udio korisnica mlađe životne dobi, ali isto tako i da je većina korisnica punoljetna, odnosno, s pravom glasa. Međutim, prethodna istraživanja upućuju na to da se vjerojatnost da će osoba biti glasač povećava s njenom starošću, obrazovanjem i stabilnošću boravka (R. Wolfinger i Rosenstone, 1980.; Squire, R. Wolfinger i Glass, 1987; Rosenstone i Hansen, 1993. prema Wolfinger i Wolfinger, 2008.: 1513). Kada ova znanstvena saznanja iz inozemnog konteksta preslikamo na situaciju hrvatskih korisnica

¹² Izvori podataka koji se odnose na ishode boravka korisnica u domovima navedeni su u 3. fusnoti.

materinskih domova, ne čini se opravdanim vjerovati kako su te djevojke i žene redoviti glasači, iako ih je većina, na temelju dostupnih podataka, prilikom otpusta iz domova u kategoriji osoba s glasačkim pravom. Također, gledajući broj korisnica koje su otpuštene iz svih hrvatskih domova u petogodišnjem razdoblju (riječ je o 163 korisnice), pretpostavlja se kako njihov udio u glasačkoj snazi države nije osobito značajan.

Nadalje, istraživanja pokazuju kako osobe koje primaju državnu pomoć koja se temelji na prethodnoj provjeri prihoda ne sudjeluju često u aktivnostima kao što su kontaktiranje s vladinim službenicima ili sudjelovanje u grupnim aktivnostima s ciljem rješavanja nekog problema (Verba i sur., 1993.: 307). Zbog toga se percepcija najvećeg dijela saborskih zastupnika o nesklonosti korisnica materinskih domova organiziranom djelovanju i kontaktiranju s političarima podudara s onime što se o političkom aktivizmu korisnica i očekuje. Međutim, jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je ustanoviti kako zastupnici percipiraju političku moć korisnica, a ne kakva je politička moć korisnica u stvarnosti. Opsežnije istraživanje na temu korisnica materinskih domova koje autor ovog rada priprema pokazat će koliko su korisnice zaista sklone sudjelovati u navedenim političkim aktivnostima.

Rezultati istraživanja koji se odnose na visinu zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja koje su saborski zastupnici smatrali primjerenima, na mjesečnoj bazi, za kućanstvo koje se sastoji od jednog djeteta i majke, bivše korisnice materinskog doma, posebno su zanimljivi. U stvarnosti, prema propisima koji su navedeni u uvodnom dijelu ovog rada i koji su vrijedili u vrijeme kada su pripremana pitanja za anketu, zajamčena minimalna naknada za kućanstvo iznosila je, u opisanoj situaciji, maksimalno 1 240 kuna, a naknada za troškove stanovanja 620 kuna. Međutim, kako je prikazano u tablici 2, prosječna vrijednost zajamčene minimalne naknade koju su predložili zastupnici bila je 3 571,66 kunu, što značajno odstupa od stvarnog iznosa. Značajno je odstupanje i od iznosa naknade za troškove stanovanja koju je zaista moguće ostvariti – prosječna vrijednost te naknade koju su predlagali zastupnici iznosila je 2 202,54 kune. Gledajući tablicu 3 koja prikazuje distribuciju predloženih iznosa zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja po razredima, vidljivo je da je tek 6,67% zastupnika predložilo iznos zajamčene minimalne naknade koji pripada istom razredu kao i iznos koji je zaista moguće ostvariti (1 240,00 kuna). Slično, tek 6,78% zastupnika predložilo je iznos naknade za troškove stanovanja koji se nalazi u istom razredu kao 620,00 kuna koje bi korisnice zaista mogle dobiti.

Tek su se manjim dijelom ispunila očekivanja kako će ovo istraživanje pokazati da postoji povezanost između percepcije koju saborski zastupnici imaju o političkoj moći korisnica i iznosa naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici predlažu za te korisnice. Odnosno, očekivalo se da zastupnici koji se više slažu s tvrdnjom o nesklonosti korisnica mobilizaciji, organiziranom djelovanju i s tvrdnjom o beznačajnosti udjela korisnica u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske predlažu niže iznose naknada iz sustava socijalne

skrbi (i obrnuto). Također, očekivalo se da zastupnici koji se manje slažu s tvrdnjom kako se korisnice materinskih domova često političarima obraćaju za pomoć predlažu niže iznose naknada iz sustava socijalne skrbi (i obratno).

Utvrđena je povezanost (uz napomenu da je riječ tek o lakoj povezanosti) između percepcije zastupnika o sklonosti korisnica mobilizaciji, organiziranom djelovanju i visine naknada iz sustava za socijalnu skrb - zastupnici koji su iskazali veći stupanj slaganja s tvrdnjom da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji i organiziranom djelovanju predložili su manji iznos zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja za te žene. Međutim, povezanost ostalih varijabli kojima je mjerena politička moć (povezanost percepcije zastupnika o udjelu korisnica domova u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske i percepcije zastupnika o sklonosti korisnica obraćanju dužnosnicima za pomoć) s iznosima naknada koje su zastupnici preporučili nije dokazana, čime nisu ispunjena sva očekivanja koja proizlaze iz prethodnih istraživanja.

Neočekivani rezultati se, jednim dijelom, mogu pripisati ograničenjima provedbe ovog istraživanja, a ona se odnose na mali broj zastupnika koji je sudjelovao u anketi, kao i na njihovo (ne)poznavanje teme kojom se ovaj rad bavi. Anketiranje ove skupine političara, zastupnika u Hrvatskom saboru, provedeno je unatoč tome što se moglo predvidjeti da će provoditelju ankete biti teško stupiti u kontakt sa zastupnicima i da će zastupnike biti teško motivirati za sudjelovanje u anketi. Od ukupno 151 zastupnika, tek je 63 zastupnika odgovorilo na postavljena pitanja pa bi veći broj ispunjenih anketa vjerojatno dao nešto drugačiju sliku. S druge strane, slabiji odaziv zastupnika moguće je interpretirati kao nezainteresiranost političara za probleme korisnica materinskih domova, odnosno, poslužiti kao ilustracija koliko su one politički nebitne.

Također, u pitanjima na koja se odgovaralo odabirom jedne od ponuđenih opcija na Likertovoj ljestvici, zastupnici su često birali odgovor »niti se slažem niti ne slažem«, što je utjecalo na mogućnost dobivanja jasnije slike o percepciji saborskih zastupnika o političkoj moći korisnica. Iako je u ovom radu korišten jednostavan instrumentarij, učestalost »niti se slažem niti ne slažem« odgovora vjerojatno ne proizlazi iz načina mjerenja, nego iz potencijalne neinformiranosti zastupnika o temi korisnica materinskih domova. Naime, dio zastupnika se, prilikom uspostavljanja prvog kontakta autora rada s njima, izjasnio kako ne poznaje dobro problematiku korisnica. Međutim, autor rada je smatrao da je percepcija zastupnika u Saboru vrlo bitna jer oni, neovisno o tome koliko o ovoj društvenoj skupini zaista znaju, odlučuju o zakonima i mjerama koje se, između ostalog, odnose i na korisnice domova. Bitno je napomenuti da se ovim radom nije željelo testirati „znanje“ saborskih zastupnika o korisnicama materinskih domova i o iznosima pomoći koje one zaista mogu koristiti nego ustanoviti postoji li povezanost između načina kako zastupnici percipiraju korisnice s iznosima naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici smatraju primjerenima korisnicama.

S obzirom na moguću neinformiranost zastupnika koji su sudjelovali u anketi, ovaj rad će biti nadopunjen opsežnijim istraživanjem koje je u pripremi, u kojemu će biti prikazani rezultati intervjuiranja sudionika, također bitnih u procesu kreiranja politika, čije je profesionalno djelovanje povezano s temom korisnica domova. Spomenuto istraživanje uključuje sudionike kao što su ministri socijalne politike i mladih te imenovani članovi pojedinih saborskih odbora.

Što se rezultata prikazanih u ovom tekstu tiče, posebno je interesantna činjenica da su zastupnici, u prosjeku, kao odgovor na pitanje kakve iznose naknada iz sustava socijalne skrbi smatraju primjerenima korisnicama, naveli veće iznose zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja od onih koji su, zakonski, ostvarivi i koji se zaista isplaćuju. Bilo bi poželjno da je anketni upitnik obuhvatio pitanja u kojima bi saborski zastupnici iznijeli imaju li profesionalno iskustvo direktnog kontakta s korisnicama materinskih domova (ili, općenito, s korisnicima sustava socijalne skrbi) te koliko dobro poznaju srodnu tematiku. Naime, ustanovljeno je kako osobe čiji posao obuhvaća direktni kontakt s marginaliziranim članovima društva imaju bolju percepciju (riječ je o percepciji »zaslužnosti«) o primateljima socijalne pomoći od osoba koje nemaju takvo iskustvo (Weiss-Gal i sur., 2009; Weiss i Gal, 2007. prema Kallio i Kouvo, 2015.: 320). Kada bi bilo ustanovljeno kako je značajan dio sudionika ankete imao iskustvo rada s korisnicama domova ili korisnicima socijalne skrbi, moglo bi se pretpostaviti da su takvi zastupnici skloniji percipirati korisnice kao osobe koje su više „zaslužile” primiti pomoć. Time bi bila objašnjena pojava većih iznosa zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja koje su zastupnici predlagali. S druge strane, učestalost »niti se slažem niti se ne slažem« odgovora zastupnika na pitanja u kojima se koristila Likertova skala upućuje na neinformiranost zastupnika o korisnicama, pa se ne čini vjerojatnim kako su sudionici bili osobe koje imaju iskustvo rada s korisnicima socijalne skrbi.

Dakle, jedno od mogućih objašnjenja za naknade koje su zastupnici predložili je njihova neinformiranost o stvarnim iznosima koja je, zatim, onemogućila prilagodbu i »orijentaciju« odgovora zastupnika prema onome što korisnice zaista mogu ostvariti. Druga mogućnost je da su predloženi veći iznosi zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja rezultat pružanja socijalno poželjnih odgovora koji nisu odraz stvarnog mišljenja zastupnika. Takvi, socijalno poželjni odgovori mogu biti motivirani željom sudionika istraživanja da se prikažu u boljem svjetlu (Richman i sur., 1999. prema Fastić-Pajk, 2005.: 6).

Također, naknade koje su, u prosjeku, bile veće od očekivanih potrebno je sagledati u kontekstu karakteristika uzorka sudionika ovog istraživanja. Naime, sudionici koji imaju fakultetsko obrazovanje ili još viši stupanj obrazovanja činili su 80,9% uzorka (udio fakultetski obrazovanih u cjelokupnoj populaciji zastupnika bio je 77,48%). Analizirajući stavove građana o korisnicima socijalne skrbi u Finskoj, Kangas i Sikiö (1996. prema

Kallio i Kouvo, 2015.: 322) su utvrdili kako su korisnicima socijalnih naknada sklonije osobe s vrlo visokim stupnjem obrazovanja u odnosu na one čiji je stupanj obrazovanja vrlo nizak. Stoga je moguće neočekivano visoke iznose naknada povezati sa činjenicom da je u uzorku bio vrlo malen udio osoba koje imaju niži stupanj obrazovanja, za koje bismo očekivali da će smatrati kako su niži iznosi pomoći primjereni korisnicima.

Moguće je i da su zastupnici i sami bili svjesni težine preživljavanja s postojećim niskim naknadama iz sustava socijalne skrbi pa su, u anketi koja je bila anonimna, izrazili svoje stvarno mišljenje te su tako, u prosjeku, izabrali značajno više iznose naknada. Nameće se pitanje zašto su postojeći iznosi naknada koje se isplaćuju niži ako zastupnici smatraju primjerenima veće iznose. Moguće je da bi zastupnici, kada bi se o iznosima naknada koje smatraju primjerenima korisnicima trebali izjasniti javno, bili podložni pritisku grupe, odnosno da bi se zalagali za ono što je stav stranke kojoj pripadaju. Tada bi, možda, iznosi naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici smatraju opravdanima bili bliži onima koji se isplaćuju u stvarnosti. O učinku grupe na političke stavove pojedinca pisao je Cohen (2003.: 808) te je u svojim studijama utvrdio da je „stav” ispitanika „prema socijalnoj politici skoro isključivo ovisio o iskazanoj poziciji vlastite političke stranke.”

Rad je pisan s namjerom da se prikaže kako je iznose naknada iz sustava socijalne skrbi potrebno sagledati u kontekstu političke moći koju korisnice materinskih domova imaju, odnosno, s očekivanjem da će istraživanje pokazati kako su iznosi koje zastupnici preporučuju povezani s percepcijom zastupnika o tome koliko su korisnice domova politički aktivne (uvažavajući ograničenje da je nemoguće dokazati postojanje uzročno-posljedične veze između ovih pojava, nego tek postojanje povezanosti). Međutim, moguće je i da je iznose iz sustava socijalne skrbi koje saborski zastupnici preporučuju potrebno sagledati u odnosu na percepciju koja o korisnicima naknada postoji u javnosti. Schnedier i Ingram (1997.: 107) tvrde da političari obraćaju pažnju na ono što javnost želi „jer ljudi jako brinu ne samo o onom što oni dobivaju od vlade, nego i o onom što drugi dobivaju i zašto...”. U hrvatskim medijima se rijetko spominju korisnice materinskih domova, ali kada se o njima i izvještava, iz nekih komentara se može zaključiti da dio hrvatskih građana osuđuje ponašanje korisnica. Npr. na tekst koji je pripremila novinarka Tkalčević (2018), a koji govori o životu i iskustvima korisnica, neki od komentara bili su, kako slijedi:

„Mnoge žene koriste brigu države i Bandića za samohrane majke koje to iskorištavaju. Jer sve se nadaju dobiti socijalni stan i razne druge pogodnosti. Na tisuće je samohranih majki koje i dalje žive sa svojim partnerima. A tako žive samo radi raznih pogodnosti.” (Komentator „maj” na tekst Tkalčević, 2018).

„nije mi jasno, ovu napuca lik, ostane sama, i opet ostane trudna i opet ju napuca lik i opet je sama, vjerovatno će još koji puta s raznima zatrudniti” (Komentator „ales” na tekst Tkalčević, 2018).

„Bit’ će ova trudna i treći put s trećim, pa te pitam kako to razumjeti?” (Komentator „Fenix 7” na tekst Tkalčević, 2018).

Ovi komentari upućuju na mogućnost da dio javnosti vjeruje u sklonost nekih majki iskorištavanju pogodnosti koje pružaju država i gradovi, kao i u sklonost majki da se dovedu u istu situaciju (višestrukim trudnoćama i odnosima s raznim partnerima). Odnosno, komentari upućuju na mogućnost da su korisnice domova percipirane kao osobe koje svjesno poduzimaju određene radnje, kao osobe koje svoje ponašanje mogu kontrolirati. Weiner (1980. prema Weiner, 1980.: 676) smatra da će potencijalni pružatelj pomoći biti ljut te nesklon pružiti pomoć osobi koju percipira odgovornom za svoju nevolju.

Nadalje, u medijima se ponekad spominje maloljetnička trudnoća pojedinih korisnica materinskih domova, npr. u tekstu Anić Božić (2018) u kojem čitatelji mogu naići na informaciju kako je „Ivana...ostala trudna s nepunih 15 godina”. U analizi socijalne konstrukcije majčinstva vrlo mladih majki koja se odnosi na Sjevernu Ameriku, Fonda, Eni i Guimond (2013.: 1) su utvrdili kako se „tinejdžersko majčinstvo nikada nije u potpunosti odvojilo od svoje originalne konstrukcije - indikatora neuspjeha pridržavanja socijalnim, religioznim i moralnim vrijednostima”. Podaci prikazani u ovom radu, koji se tiču starosne strukture korisnica u domovima u periodu od 2014. do 2018., pokazali su da je tek 17,17% korisnica bilo maloljetno. Unatoč niskom udjelu maloljetnica u populaciji korisnica, medijske objave koje spominju njihovu maloljetnost kod dijela javnosti mogu izazvati osudu i nesklonost pomaganju čitavoj populaciji korisnica zbog percepcije da je riječ o osobama koje krše poželjne obrasce ponašanja.

Stoga bi postojeće niske naknade iz sustava socijalne skrbi trebalo sagledati i u kontekstu percepcije korisnica domova u hrvatskom društvu. Naime, postoji mogućnost da su političari svjesni percepcije javnosti o korisnicama te procjenjuju da bi građani bili neskloni trošenju većih sredstava na njihove probleme. To ne znači da političari nisu i sami svjesni neusklađenosti naknada s potrebama ciljne skupine. Međutim, političarima je bitan stav biračkog tijela. Napokon, i Wright, Erikson i McIver (1987.: 992) spominju mogućnost da zakonodavci postupaju „protiv vlastitih vrijednosti kako bi slijedili mišljenje javnosti”. Stoga bi, kako bi se nadopunilo postojeće istraživanje, valjalo istražiti i kakva je percepcija hrvatske javnosti o korisnicama materinskih domova.

Zaključak

Prvo istraživačko pitanje ovog rada odnosilo se na percepciju zastupnika u Hrvatskom saboru o političkoj moći korisnica materinskih domova. Utvrđeno je da najveći dio zastupnika percipira korisnice kao nesklone organiziranom djelovanju i obraćanju javnim dužnosnicima, što upućuje na to da je, u tim segmentima, politička moć korisnica percipirana kao slaba. S druge strane, najviše zastupnika na tvrdnju o beznačajnosti korisnica u ukupnoj glasačkoj snazi Hrvatske izabralo je odgovor »niti se slažem niti ne slažem«, odnosno, u tom segmentu korisnice domova nisu percipirane ni kao politički jaka ni slaba skupina.

Odgovor na drugo istraživačko pitanje rada, ono koje se odnosi na prikaz iznosa naknada iz sustava socijalne skrbi koje zastupnici smatraju primjerenima korisnicama materinskih domova, a koje one mogu ostvariti nakon isteka prava boravka u domu i to u situaciji kada, kao jedini odrasli član kućanstva, žive sa svojim djetetom, je da su, u prosjeku, zastupnici predlagali iznose zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja koji su znatno viši od iznosa koje je moguće ostvariti u sličnim situacijama. Treće, radom se željelo utvrditi postoji li povezanost percepcije zastupnika o političkoj moći korisnica s iznosima naknada iz sustava socijalne skrbi koje su zastupnici predložili. Očekivana povezanost potvrđena je samo djelomično; zastupnici koji su iskazali veći stupanj slaganja s tvrdnjom da korisnice materinskih domova nisu sklone mobilizaciji i organiziranom djelovanju predložili su manji iznos zajamčene minimalne naknade i naknade za troškove stanovanja za te žene i djevojke.

Relativno malen broj zastupnika koji je ispunio anketu te upitna informiranost zastupnika o društvenoj skupini korisnica i mjera koje su im namijenjene onemogućili su dobivanje jasnije slike i jasnijih odgovora na istraživačka pitanja. Kako bi se dobila detaljnija saznanja o tome kako kreatori politika percipiraju korisnice i kakve mjere smatraju prikladnima korisnicama autor priprema istraživanje u sklopu kojeg su intervjuirane osobe čije profesionalno iskustvo uključuje i bavljenje temom marginaliziranih skupina. Također, u daljnjem radu autor će nastojati odgovoriti na pitanje koliko su korisnice materinskih domova u Hrvatskoj zaista politički aktivne, analizirajući odgovore samih korisnica.

Što se tiče podataka prikazanih u ovom radu, posebno su zanimljivi odgovori zastupnika koji se odnose na visinu naknada iz sustava socijalne skrbi, s obzirom da se otvara pitanje s čime možemo povezati činjenicu da su naknade koje je moguće ostvariti niže od onih koje su zastupnici, u prosjeku, predložili. Buduća istraživanja mogla bi se posvetiti pitanju kako javnost percipira korisnice materinskih domova i smatra li da je trošenje državnog novca za pomoć korisnicama opravdano, kako bi se naknade sagledale i u kontekstu mišljenja javnosti a ne samo percepcije političara o korisnicama.

Unatoč spomenutim ograničenjima koje je ovo istraživanje imalo, njime se željelo pridonijeti vrlo malom broju radova na temu skupine korisnica materinskih domova,

ali i, preciznije, saznati kako o ovoj skupini razmišljaju političari. Prema saznanjima autora, ova tema do sada u Hrvatskoj nije istražena. Bitno je spomenuti da je provedba ovog istraživanja privukla pažnju nekih saborskih zastupnika koji prethodno nisu bili informirani o postojanju materinskih domova i o majkama koje tamo borave pa ih je možda, barem malo, potaknula na razmišljanje o financijskim potrebama korisnica i mogućnosti poduzimanja daljnjih mjera koje bi korisnicama pomogle u rješavanju njihovih egzistencijalnih problema. Dodatnu nadu da bi rad mogao biti od koristi korisnicama domova pružila je činjenica da su pojedini zastupnici iskazali interes za rezultate istraživanja jednom kada opsežniji rad koji je u pripremi bude dostupan. Bavljenje političara temom korisnica domova te pružanjem adekvatne podrške tim majkama u periodu nakon napuštanja materinskih domova kada još nemaju osigurane sve preduvjete za samostalan život s djetetom bitan je segment bavljenja i širim pitanjima – primjerice, pitanjem nataliteta u Hrvatskoj, problemima jednoroditeljskih obitelji, dječjeg siromaštva i pokušajima deinstitucionalizacije o kojima se zadnjih godina dosta govorilo. Međutim, unatoč želji za deinstitucionalizacijom, „još uvijek dominira institucijski sustav zbrinjavanja, zaštite...” (Žic Grgat i Jelavić, 2005.: 323). S druge strane, u Hrvatskoj je jedan od najčešćih razloga smještaja djece u domove siromaštvo obitelji (Ajduković, Sladović Franz i Kregar, 2005. prema Sovar, 2015.: 315). Zbog toga je moguće zamisliti da bi bolja financijska podrška roditeljima u nepovoljnoj životnoj situaciji, uključujući i korisnice materinskih domova, rezultirala manjim brojem izdvajanja djece iz obitelji, odnosno razdvajanjem djece od majki, te bi veći angažman kreatora politika bio poželjan kako bi se zaustavila ova negativna pojava.

Literatura

- Anić Božić, A. (2018). Mame iz Nazorove traže topli dom i obitelj koja će ih udomiti. Posjećeno 12.10.2018. na mrežnoj stranici 24 sata: <https://www.24sata.hr/news/mame-iz-nazorove-traze-topli-dom-i-obicelj-koja-ce-ih-udomiti-565971>
- Belošević, J. (N. D.). Program rada za 2016. godinu. Posjećeno 9.3.2020. na mrežnoj stranici Dječjeg doma Zagreb, Odjel skrbi o djeci, trudnicama i majkama s djetetom: <http://domzadjecu.hr/wp/wp-content/uploads/2016/02/PROGRAM-RADA-2016-NAZOROVA.pdf>
- Cohen, G. L. (2003). Party Over Policy: The Dominating Impact of Group Influence in Political Beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 808-822.
- Dječji dom Maestral (N. D.) Usluge. Posjećeno 28.11.2019. na mrežnoj stranici Dječjeg doma Maestral: <http://www.ddmaestral.hr/usluge.html>
- Dječji dom Zagreb (2015). Majčinski dom. Majčinski dom svečano otvoren. Posjećeno 28.11.2019. na mrežnoj stranici Dječjeg doma Zagreb: <https://domzadjecu.hr/wp/majcinskidom>
- Dječji dom Zagreb (2014). Majčinski dom. Sačuvajmo njihov zagrljaj. Posjećeno 28.11.2019. na mrežnoj stranici Dječjeg doma Zagreb: <https://domzadjecu.hr/wp/majcinskidom>
- Dječji dom Zagreb (N. D.) Socijalne usluge. Posjećeno 29.11.2019. na mrežnoj stranici Dječjeg doma Zagreb: <https://domzadjecu.hr/wp/hr/domovi/sjediste/socijalneusluge>
- Državni zavod za statistiku. Pitanje u vezi s izračunom praga rizika od siromaštva (elektronička komunikacija). Primljeno 5.10.2018.
- Fastić-Pajk, I. (2005). Socijalno poželjno odgovaranje u različitim modalitetima prezentacije čestica i njeno povezanost s osobinama ličnosti. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
- Fonda, M., Eni, R. i Guimond, E. (2013). Socially Constructed Teen Motherhood: A Review. *The International Indigenous Policy Journal*, 4(1). Posjećeno 2.10.2018. na mrežnoj stranici <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1114&context=iipj>
- Hill, K. Q. i Leighley, J. E. (1992). The Policy Consequences of Class Bias in State Electorates. *American Journal of Political Science*, 36(2), 351-365.
- Hrvatski sabor. Molba: statistički pokazatelji o zastupnicima iz ljeta / jeseni 2018. (elektronička komunikacija). Primljeno 14.11. 2019.

- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (N. D.). Cenzusi i svote doplatka. Posjećeno 26.2.2019. na mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje: <http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=100>
- Ingram, H. M. i Schneider, A. L. (2005). Introduction: Public Policy and the Social Construction of Deservedness. U: A. L. Schneider i H. M. Ingram, (ur.), *Deserving and Entitled. Social Constructions and Public Policy* (str. 1-33). Albany: State University of New York Press.
- Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera.
- Kallio, J. i Kouvo, A. (2015). Street-level Bureaucrats' and the General Public's Deservingness Perceptions of Social Assistance Recipients in Finland. *Social Policy and Administration*, 49(3): 316-334.
- Lawless, J. L. i Fox, R. L. (2001). Political Participation of the Urban Poor. *Social Problems*, 48(3), 362-385.
- Marjanović, V. i Barić, Z. (2018). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2017. Zagreb: Državni zavod za statistiku. Posjećeno 26.2.2019. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/14-01-01_01_2018.htm
- Schneider, A. L. i Ingram, H. M. (1997). *Policy Design for Democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Simunović, K. (2008). Od dječjeg nahodišta do Doma za djecu i mlade punoljetne osobe. Maslina: prilog povijesti socijalne skrbi za djecu u Dubrovniku. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3): 499-512.
- Soss, J. (2005). Making Clients and Citizens: Welfare Policy as a Source of Status, Belief and Action. U: A. L. Schneider i H. M. Ingram, (ur.), *Deserving and Entitled. Social Constructions and Public Policy* (str. 291-328). Albany: State University of New York Press.
- Sovar, I. (2015). Institucionalizacija i deinstitucionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), 311-332.
- Squire, P., Wolfinger, R. E. i Glass, D. P. (1987). Residential Mobility and Voter Turnout. *The American Political Science Review*, 81(1), 45-66.
- Središnji državni portal (2019). Zajamčena minimalna naknada. Posjećeno 28.11.2019. na mrežnoj stranici Središnjeg državnog portala: <https://gov.hr/moja-uprava/obitelj-i-zivot/socijalna-skrb/prava-u-sustavu-socijalne-skrbi/zajamcena-minimalna-naknada/377>

- Stanić, S. i Krsnik, B. (ur). (2016). *Plan B – Vodič za maloljetne trudnice i roditelje*. Zagreb: Udruga roditelja »Korak po korak«.
- Stanić, S. (ur). (2011). *Kada djeca imaju djecu: Analiza stanja i preporuke za postupanje u slučajevima maloljetničkih trudnoća i roditeljstva*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Tkalčević, H. (2018). Ostale smo same s bebama, dom nam je kao druga obitelj. Posjećeno 13.3.2019. na mrežnoj stranici 24sata: <https://www.24sata.hr/news/ostale-smo-same-s-bebama-dom-nam-je-kao-druga-obicelj-603714>
- Verba, S., Schlozman, K. L., Brady, H. i Nie, N. H. (1993). Citizen Activity: Who Participates? What Do They Say? *The American Political Science Review*, 87(2), 303-318.
- Vuić, A. (2015). *Društveni kontekst, iskustva i potrebe majki i trudnica adolescentne dobi u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
- Weiner, B. (1980). May I Borrow Your Class Notes? An Attributional Analysis of Judgments of Help Giving in an Achievement-Related Context. *Journal of Educational Psychology*, 72(5): 676-681.
- Wolfinger, N. H. i Wolfinger, R. E. (2008). Family Structure and Voter Turnout. *Social Forces*, 86(4), 1513-1528.
- Wright, G. C., Erikson, R. S. i McIver, J. P. (1987). Public Opinion and Policy Liberalism in the American States. *American Journal of Political Science*, 31(4), 980-1001.
- Zakon o socijalnoj skrbi. Narodne novine, br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17.
- Žic Grgat, B. i Jelavić, M. (2005). Institucionalna skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi i perspektive razvoja skrbi o djeci izvan obitelji. *Dijete i društvo – časopis za promicanje prava djeteta*, 7(2), 297 – 325.